

प्रश्नकोषः

संस्कृतसाहित्यविभागः

पत्रम् -MASSC202

महाकाव्यसाहित्यम्

Unit - I

शिशुपालवधं महाकाव्यस्य (प्रथमः सर्गः) प्रश्नाः

I. लघुप्रश्नाः (1 Mark)

1. शिशुपालवधमहाकाव्यस्य मुख्यरसः कः ?
2. चेदिदेशस्य राजा कः ?
3. शिशुपालवधकाव्यस्य नायकः कः ?
4. शिशुपालवधकाव्यस्य प्रतिनायकः कः ?
5. राक्षसराजः कः ?
6. शिशुपालवधस्य भाष्यकारः कः ?
7. शिशुपालवधकाव्ये कति सर्गाः सन्ति ?
8. माघः कस्य देवस्य उपासक आसीत् ?
9. शिशुपालवधमहाकाव्यस्य प्रथमसर्गस्य नाम किम् ?
10. शिशुपालवधकाव्यस्य रचकः कः ?
11. शिशुपालवधकाव्यस्य अपरं नाम किम् ?
12. शिशुपालः कस्य देशस्य राजा आसीत् ?
13. शिशुपालवधकाव्यस्य प्रारम्भ केन शब्देन भवति ?
14. नारदः कस्य सन्देशं नीत्वा श्रीकृष्णसमीपम् आगच्छति ?
15. शिशुपालस्य वधं केन अस्त्रेण अभवत् ?
16. माघस्य पितुः नाम किम् ?

17. शिशुपालः कस्य अवतारः आसीत् ?
18. कः कविः 'घण्टामाघः' इति उपाधिना प्रसिद्धः?
19. माघस्य निवासस्थानं कुत्रासीत् ?
20. माघः कस्य राज्ञः सभापण्डितः आसीत् ?
21. शिशुपालवधस्य प्रधाननायकस्य श्रीकृष्णस्य प्रकृति कीदृशी ?

II. व्याख्याकार्या -

(6 Marks)

1. चयस्त्वषामित्यवधारितंपुराततः शरीरीतिविभाविताकृतिम्।
विभुर्विभक्तावयवं पुमानिति क्रमादमुं नारद इत्यबोधि सः ॥ ३ ॥
2. पिशङ्गमौञ्जीयुजमर्जुनच्छविं वसानमेणाजिनमञ्जनद्युति।
सुवर्णसूत्राकलिताधराम्बरां विडम्बयन्तं शितिवाससस्तनुम् ॥ ६ ॥
3. विहङ्गराजाङ्गरूहैरिवायतैर्हिरेण्मयोर्वीरूहवल्लितन्तुभिः ॥
कृतोपवीतं हिमशुभ्रमुच्चकैर्घनं घनान्ते तडितां गणैरिव ॥ ७ ॥
4. निवर्त्यसोऽनुव्रजतः कृतानतीनतीन्द्रियज्ञाननिधिर्नभःसदः।
समासदत्सादितदैत्यसंपदः पदं महेन्द्रालयचारु चक्रिणः ॥ ११ ॥
5. महामहानीलशिलारुचः पुरोनिषेदिवान्कंसकृषः सविष्ट्रे।
श्रितोदयाद्ररभिसायमुच्चकैरचूचुरच्चन्द्रमसोऽभिरामताम् ॥ १६ ॥
6. तमर्घ्यमर्घ्यादिकमादिपुरुषः सपर्यया साधु स पर्यपूजत्।
गृहानुपैतुं प्रणयादभीप्सबो भवन्ति नापुण्यकृतां मनीषिणः ॥ १४ ॥
7. विधाय तस्यापचिति प्रसेदुषः प्रकाममप्रीयत यज्वनां प्रियः।
ग्रहीतुमार्यान् परिचर्यया मुहुर्महानुभावा हि नितान्तमर्थिनः ॥ १७ ॥
8. रथाङ्गपाणेः पटलेन रोचिषामृषित्विषः संवलिता विरेजिरे।
चलत्पलाशान्तरगोचरास्तरोस्तुषारमूर्तेरिव नक्तमंशवः ॥ २१ ॥
9. सितं सितिम्ना सुतरां मुनेर्वपुर्विसारिभिः सौधमिवाय लम्भयन्।
द्विजावलिव्याजनिशाकरांशुभिः शुचिस्मितं वाचमवोचदच्युतः ॥ २५ ॥
10. विलोकनेनैवतवामुनामुनेकृतः कृतार्थोऽस्मिनिबर्हितांहसा।
तथापि शुश्रूषुरहं गरीयसीर्गिरोऽथवा श्रेयसि केन तृप्यते ॥ २९ ॥
11. इति ब्रुवन्तं तमुवाच स व्रती न वाच्यमित्थं पुरुषोत्तम ! त्वया।

- त्वमेव साक्षात्करणीय इत्यतः किमस्ति कार्यं गुरु योगिनामपि ॥ ३१ ॥
12. उदासितारं निगृहीतमानसैर्गूहोतमध्यात्मदृशा कथञ्चन ।
बहिर्विकारं प्रकृतेः पृथग्विदुः पुरातनं त्वां पुरुषं पुराविदः ॥ ३३ ॥
13. उपप्लुतं पातुमदो मदोद्धतैस्त्वमेव विश्वम्भर ! विश्वमीशिषे ।
ऋते रवेः क्षालयितुं क्षमेत कः क्षपातमस्काण्डमलीमसं नभः ॥ ३८ ॥

III .टिप्पणी प्रदेया-

(6 Marks)

शिशुपालवधम्, माघः

IV. दीर्घप्रश्नाः -

(10 Marks)

1. शिशुपालवधमहाकाव्यस्य प्रथमसर्गस्य कथावस्तु समासेन लिख्यताम् ।
2. महाकाव्यरूपेण शिशुपालवधमहाकाव्यम् आलोचनीयम् ।
3. 'माघे सन्ति त्रयो गुणाः' उक्तिरस्याः तात्पर्यम् आलोच्यताम् ।
4. शिशुपालवधमहाकाव्यस्य श्रेष्ठत्वं प्रतिपाद्यताम् ।
5. शिशुपालवधकाव्यस्य काव्यिकसौन्दर्यं विवेचनीयम् ।
6. शिशुपालवधमहाकाव्यस्य प्रथमसर्गस्य सारांशो लिख्यताम् ।
7. शिशुपालवधमहाकाव्यस्य प्रथमसर्गस्य नारदश्रीकृष्णसंवाद उपस्थापनीयः ।
8. माघस्य कविप्रगल्भता उपस्थापनीया ।
9. नारदस्य आगमनेन श्रीकृष्णस्य मनसि कीदृशः भाव अवलोक्यते सम्यगालोच्यताम् ।
10. शिशुपालवधदिशा अम्बराद् नारदावतरणं समासेन लिखत ।
11. शिशुपालवधस्य सामान्य परिचयः ।
12. माघस्य परिचयं प्रदाय शिशुपालवधस्य प्रथमसर्गस्य सारांशः लिख्यताम् ।

Unit - II

नैषधीयचरितम् (प्रथमः सर्गः)

I. लघुप्रश्नाः (1

Mark)

1. राजसूययज्ञे कस्य अग्रिमापूजा भवति ?
2. "हंससंदेशः" कस्मिन् काव्ये वर्णितोऽस्ति ?
3. श्रीहीरः मामल्लदेवी च कस्य पितरौ आस्ताम् ?
4. श्री हर्षेण विरचिताः कियन्तो ग्रन्थाः ?
5. श्रीहर्षस्य आश्रयदाता कः आसीत् ?
6. श्रीहर्षस्य मातुलः कः ?
7. श्रीहर्षस्य पितुर्नाम किम् ?
8. श्री हर्षस्य मातुर्नाम किम् ?
9. नैषधीयचरिते कति सर्गाः सन्ति ?
10. नैषधीयचरिते नायकनायिके के स्तः ?
11. दमयन्त्याः पितुः नाम किम् ?
12. नैषधीयचरितस्य उपजीव्यमस्ति ?
13. नैषधीयचरिते अङ्गीरसः कः ?
14. विद्वदौषधं किमस्ति ?
15. "श्रीहर्षः" कस्याः शताब्दयाः पण्डितः ?
16. श्रीहर्षः कस्य मतं खण्डितवान् ?
17. श्रीहर्षस्य कृतिः कास्ति ?
18. नैषधीयचरिते कति सर्गाः समुपलभ्यन्ते ?
19. प्रभाकरवर्धनस्य पुत्रः कः ?
20. नैषधीयचरितम् किमस्ति ?
21. नैषधीयचरितम् इत्यस्य रचयिता कविः कः ?
22. श्रीहर्षस्य शैली का ?
23. दूत-कार्ये कः कुशलः आसीत् ?
24. नैषधीयचरितम् इत्यस्य नायकः कीदृशो विद्यते ?
25. नैषधीयचरितम् इत्यस्य नायिका कीदृशी विद्यते ?
26. नैषधीयचरिते कविः सामुद्रिकशास्त्रेण सह कस्य वर्णनं कृतवान् ?
27. नैषधीयचरिते प्रयुक्तं छन्दः किम् ?
28. प्रभाकरवर्धनस्य पुत्री का ?
29. निषधाधिपतिः कः आसीत् ?

II. टिप्पणी प्रदेया -

(6 Marks)

नैषधीयचरितम्, नलस्य दानशीलता

III. व्याख्याकार्या

(6 Marks)

1. निपीय यस्य क्षितिरक्षिणः कथां तथाऽऽद्रियन्ते न बुधाः सुधामपि ।
नलः सितच्छत्रितकीर्तिमण्डलः स राशिरासीन्महसां महोज्ज्वलः ॥
2. रसैः कथा यस्य सुधाऽवधीरिणी नलः स भूजानिरभूदुणाद्भुतः ।
सुवर्णदण्डैकसितातपत्रितज्वलत्प्रतापावलिकीर्तिमण्डलः ॥
3. अधीतिबोधाचरणप्रचारणैर्दशाश्रुतस्रः प्रणयन्नुपाधिभिः ।
चतुर्दशत्वं कृतवान्कुतः स्वयं न वेद्मि विद्यासु चतुर्दशस्वयम् ॥
4. अमुष्य विद्या रसनाऽग्रनर्तकी त्रयीव नीताऽङ्गगुणेन विस्तरम् ।
अगाहताऽष्टादशतां जिगीषया नवद्वयद्वीपपृथग्जयश्रियाम् ॥
5. तदोजसस्तद्यशसः स्थिताविमौ वृथेति चित्ते कुरुते यदा यदा ।
तनोति भानोः परिवेषकैतवातदा विधिः कुण्डलनां विधोरपि ॥
6. अयंदरिद्रोभवितेतिवैधसीलिपिं ललाटेऽर्थिजनस्य जाग्रतीम् ।
मृषा न चक्रेऽल्पितकल्पपादपः प्रणीय दारिद्र्यदरिद्रतां नृपः ॥
7. अजस्रमभ्यासमुपेयुषासमंमुदैव देवः कविना बुधेन च ।
दधौ पटीयान्समयं नयन्नयं दिनेश्वरश्रीरुदयं दिने दिने ॥
8. आधारिपद्मेषु तदङ्घ्रिणा घृणा क्व तच्छयच्छायलवोऽपि पल्लवे ।
तदास्यदास्येऽपि गतोऽधिकारितां न शारदः पार्विकशर्वरीश्वरः ॥
9. सरोरुहंतस्य दृशैव निर्जितं, जिताः स्मितेनैव विधोरपि श्रियः ।
कुतः परं भव्यमहो महीयसी तदाननस्योपमितौ दरिद्रता ॥
10. निमीलनभ्रंशजुषादृशाभृशंनिपीयतंयस्त्रिदशीभिर्जितः ।
अमूस्तमभ्यासभरंविवृण्वतेनिमेषनिःस्वैरधुनाऽपि लोचनैः ॥
11. विलोकयन्तीभिरजस्रभावनाबलादमु नेत्रनिमीलनेष्वपि ।
अलम्भि मर्त्याभिरमुष्य दर्शने न विघ्नलेशोऽपि निमेषनिर्मितः ॥
12. नकानिशिस्वप्नगतंददर्शं तं, जगाद गोत्रस्खलिते च का न तम् ।
तदात्मताध्यातधवा रते च का चकार वान स्वमनोभवोद्भवम् ॥
13. यथोह्यमानः खलुभोगभोजिनाप्रसह्यवैरोचनिजस्यपत्तनम् ।

विदर्भजाया मदनस्तथा मनो नलाऽवरुद्धं वयसैव वेशितः ॥

IV. दीर्घप्रश्नाः

(10 Marks)

1. नैषधीयचरितमिति महाकाव्यस्य प्रथमसर्गस्य कथावस्तु समासेन लिख्यताम् ।
2. श्रीहर्षस्य कवित्वप्रतिभा समासेन लिख्यताम् ।
3. महाकाव्यरूपेण नैषधीयचरितम् महाकाव्यस्य सार्थकता आलोच्यताम् ।
4. राज्ञः नलस्य दानशीलतायाः विषये एको निबन्धो प्रस्तूयताम् ।
5. राज्ञः नलस्य चरित्रचित्रणं कुरुत ।
6. दमयन्त्याः चरित्रचित्रणं कुरुत ।
7. नैषधे पदलालित्यम् - इत्युक्तेः सार्थकतां विवेचयत ।
8. नैषधं विद्वदौषधम् – इत्युक्तेः सार्थकतां विवेचयत ।
9. राज्ञः नलस्य सामान्यपरिचयः लिख्यताम् ।
10. श्रीहर्षस्य परिचयं प्रदाय नैषधीयचरितस्य प्रथमसर्गस्य सारांशः लिख्यताम् ।
11. महाकाव्यरूपेण नैषधीयचरितमहाकाव्यम् आलोचनीयम् ।
12. नलस्य शारीरिक सौन्दर्यविषये आलोच्यताम् ।
13. नैषधीयचरितानुसारं नलस्यचारित्रिकवैशिष्ट्यानि उल्लिखितानि ।
14. नैषधीयचरितस्य सामान्य परिचयः ।

DEPARTMENT OF SANSKRIT SAHITYA

PROGRAMME: MASTER OF ARTS

SEMESTER: II SEMESTER

MASSC203

SL NO	QUESTION
	SHORT QUESTION
1	. काव्यादर्शस्य रचयिता कः ?
2	. आचार्यदण्डी कस्य सम्प्रदायस्य अन्तर्गतम् ?
3	. काव्यादर्शे कति परिच्छेदाः वर्तन्ते ?
4	. काव्यादर्शग्रन्थे कति रीतयः वर्णिताः ?
5	. काव्यादर्शानुसारेण काव्यलक्षणं किम् ?
6	. काव्यादर्शे वर्णितं गद्यकाव्यस्य लक्षणं किम् ?
7	. काव्यादर्शे कति प्रकारकाः काव्यरीतयः वर्णिताः ?
8	. काव्यादर्शग्रन्थे मङ्गलाचरणे कस्य बन्दना प्राप्यते ?
9	. पद्यं कतिपदी भवति काव्यादर्शानुसारेण ?
10	. वक्रोक्तिजीवितग्रन्थस्य ग्रन्थकारः कः ?
11	. वक्रोक्तिजीवितग्रन्थे अध्यायाः----- केन नाम्ना ज्ञायन्ते ।
12	. वक्रोक्तिजीवितग्रन्थे आहत्य कति उन्मेषाः वर्तन्ते ?
13	. कुन्तकः वक्रोक्तेः कति भेदान् स्वीकरोति ?-
14	. का नाम वक्रोक्तिः ?
15	. कुन्तकेन काव्ये कति मार्गाः स्वीकृताः ?
16	. कुन्तकेन काव्ये कति गुणाः स्वीकृताः ?

17	. को नाम अलंकार्यः ?
18	. पदपूर्वार्धवक्रतायाः कति भेदा कुन्तकेन दर्शिताः ?
19	. कुन्तकमते काव्ये शब्दः कीदृशो भवेत् ?
20	. कुन्तकमते काव्ये अर्थः कीदृशो भवेत् ?
21	. आचार्यः कुन्तकः काव्यशास्त्रेतिहासे कस्य सम्प्रदायस्य प्रवर्तकः ?
22	. ग्रन्थारम्भे कुन्तकेन कस्याः देवतायाः स्तुतिर्विधीयते ?
23	. प्रत्ययाश्रितवक्रतायाः कति भेदाः कुन्तकेन निर्दिष्टाः ?
24	. साहित्यदर्पणस्य नवमपरिच्छेदस्य प्रधानविषयः कः?
25	. रीतेः किं लक्षणम्?
26	. रीतिः कतिविधाः भवति?
27	. का सन्ति चतस्र रीतयः?
28	. वैदर्भीरीते किं लक्षणम्?
29	. रुद्रटः वैदर्भ्याः किमाह लक्षणम्?
30	. गौडीरीतेः किं लक्षणम्?
31	. साहित्यदर्पणस्य लेखकः कः ?
32	. पाञ्चालीरीतेः किं लक्षणम्?
33	. लाटीरीतेः किं लक्षणम् ?
34	. वक्रोक्रिजीवितग्रन्थं केन विरचितम्
35	. वक्रोक्रिजीवितग्रन्थं कतिषु भागेषु विभक्तौहस्ति
36	. वक्रोक्रिजीवितग्रन्थस्य के ते त्रयो भागः
37	. वक्रोक्रिजीवितग्रन्थस्य प्रथमोन्मेषे के के विषयाः प्रतिपादिताः

38	षण्णां वक्रोक्तेः भेदानां निर्देशः कुत्र वर्तते
39	वक्रोक्तेः भेदाः कतिधा
40	वक्रोक्तेः मूनभूता कल्पना कस्य
SHORT NOTE	
1	. इहशिष्टानुशिष्टानांशिष्टानामपि सर्व्वथा ।
	वाचामेवप्रसादेन लोकयात्रा प्रवर्त्तते ॥
2	. इदमन्धंतमः कृत्स्नं जायेत भुवनत्रयम् ।
	यदिशब्दाह्वयं ज्योतिरासंसारं न दीप्यते ॥
3	. तदत्यमपिनोपेक्ष्यं काव्ये दुष्टं कथञ्चन ।
	स्याद्रूपःसुन्दरमपि श्वित्रेणैकेन दुर्भगम् ॥
4	. गुणदोषानशास्त्रज्ञःकथं विभजते जनः ।
	किमन्धस्याधिकारोऽस्तिरूपभेदोपलब्धिपु॥
5	. तैःशरीरच काव्यानामलङ्काराच दर्शिताः ।
	शरीरंतावदिष्टार्थ-व्यवच्छिन्नापदावली॥
6	. छन्दोविचित्यांसकलस्तत्प्रपञ्चो निदर्शितः।
	साविद्यानौस्तितीषूणांगम्भीरंकाव्यसागरम्॥
7	. सर्गबन्धोमहाकाव्यमुच्यते तस्य लक्षणम् ।
	आशीर्नमस्कियावस्तुनिर्देशोवापितन्मुखम्॥
8	. तत्कथाख्यायिकेत्येका जातिः संज्ञाद्वयाङ्किता ।
	अत्रैवान्तर्भविष्यन्तिशेषाश्चाख्यानजातयः॥
9	. मिश्राणिनाटकादीनि तेषामन्यत्र विस्तरः ।

	गद्यपद्यमयाँकाचिच्छम्पूरित्यभिधीयते॥
10	. अस्तयनेकोगिरां मार्गः सूक्ष्मभेदः परस्परम् । तत्रवैदर्भ-गीडीयीवर्ण्यतेप्रस्फुटान्तरी॥
11	. श्लेषःप्रसादः समता माधुर्यं सुकुमारता । अर्थव्यक्तिरुदारत्वमोजःकान्तिसमाधयः॥
12	. कन्येकामयमानं मां न त्वं कामयसे कथम् । इतिग्राम्योऽयमर्थात्मावैरस्याय प्रकल्पते ॥
13	. वन्दे कवीन्द्रवक्त्रेन्दुलास्यमन्दिरनर्तकीम् । देवीं सुक्तिपरिस्पन्दसुन्दराभिनयोज्ज्वलाम् ॥
14	. लोकोत्तरचमत्कारकारिवैचित्र्यसिद्धये । काव्यस्यायमलङ्कारः कोऽप्यपूर्वो विधीयते ॥
15	. धर्मादिसाधनोपायः सुकुमारक्रमोदितः । काव्यबन्धोऽभिजातानां हृदयाह्लादकारकः ॥
16	. व्यवहारपरिस्पन्दसौन्दर्यं व्यवहारिभिः । सत्काव्याधिगमादेव नूतनौचित्यमाप्यते ॥
17	. चतुर्वर्गफलास्वादमप्यतिक्रम्य तद्विदाम् । काव्यामृतरसेनान्तश्चमत्कारो वितन्यते ॥
18	. शब्दार्थौ सहितौ वक्रकविव्यापारशालिनि । बन्धे व्यवस्थितौ काव्यं तद्विदाह्लादकारिणि ॥
19	. समसर्वगुणौ सन्तौ सुहृदाविव सङ्गतौ । परस्परस्य शोभायै शब्दार्थौ भवतो यथा ॥

20	. शब्दो विवक्षितार्थैकवाचकोऽन्येषु सत्स्वपि । अर्थः सहृदयाह्लादकारिस्वस्पन्दसुन्दरः ॥
21	. उभावेतावलङ्कार्यौ तयोः पुनरलङ्कृतिः । वक्रोक्तिरेव वैदग्ध्यभङ्गीभणितिरुच्यते ॥
22	. आचार्यकुन्तकस्य संक्षिप्तपरिचयो देयः ।
23	. वक्तोक्तिजीवितग्रन्थस्य अनुबन्धचतुष्टयमालोच्यताम् ।
24	. कुन्तकप्रदत्तं काव्यलक्षणं व्याख्यायताम् ।
25	. कुन्तकप्रदत्ताः वक्रोक्तिभेदा उल्लेखनीयाः ।
26	. पदसंघटना रीतिरङ्गसंस्थाविशेषवत् । उपकर्त्री रसादीनां सा पुनः स्याच्चतुर्विधा ॥ १ ॥
27	. वैदर्भी चाथ गौडी च पाञ्चाली लाटिका तथा । माधुर्यव्यञ्जकैर्वर्णैः रचना ललितात्मिका ॥ २ ॥
28	. समासबहुला गौडी वर्णैः शेषैः पुनर्द्वयोः । समस्तपञ्चषपदो बन्धः पाञ्चालिका मता ॥ ४ ॥
29	आदिराजयशो विम्बमादर्शं प्राप्य वाङ्मयम् । तेषामसन्निधानेहपि न स्वयं पश्य नश्यति ॥
30	गौ गौः कामदुधा सम्यक् प्रयुक्ता स्मर्यते वुधैः । दुष्प्रयुक्ता पुनर्गोत्तुः सैव शंसति ॥
LONG QUESTION	
1	आचार्यदण्डिनः जीवनपरिचयलिखत ।
2	काव्यादर्शमाश्रित्यशब्दस्य काव्यस्य च माहात्म्यमभिधाय दोषाणां परिहार्यत्वं प्रतिपादयत ।
3	काव्यादर्शानुसारेणशास्त्रज्ञतायाः प्रयोजनमभिधाय काव्यशरीरवर्णयत ।
4	काव्यादर्शानुसारेणमहाकाव्यस्य स्वरूपादिकं निरूपयत ।

5	गद्यकाव्यस्यभेदावभिधायतयोविवेचनं काव्यादर्शानुसारेण कुरुत ।
6	कथाऽऽख्यायिकयोःगद्यकाव्यभेदयोः काव्यादर्शानुसारेण स्वरूपभेदादिकं निपुणं निभालयत ।
7	वाङ्मयस्यसंस्कृतादिभाषाभेदेनचातुर्विध्यमभिधाय संस्कृत-प्राकृत-अपभ्रंश-मिश्रभाषाणां भेदान्निरूपयत ।
8	काव्यादर्शकारकृतान्प्रबन्धविशेषे भाषाविषयकान् नियमान् विवेचयत ।
9	वैदर्भगौडीयमार्गयोःस्वरूपं काव्यादर्शानुसारेण निरूपयंत ।
10	दण्डयनुसारेणकाव्यकारणानिनिरूपयत।
11	कुन्तकस्य संक्षिप्तपरिचयं प्रदाय वक्रोक्तिजीवितग्रन्थस्य अनुबन्धचतुष्टयं विविच्यताम् ।
12	वक्रोक्तिजीवितग्रन्थोक्तदिशा काव्यप्रयोजनानि आलोचनीयानि ।
13	वक्रोक्तिजीवितग्रन्थोक्तदिशा काव्यस्वरूपं समालोच्यताम् ।
14	कुन्तकस्य परिचयप्रदानपुरस्सरं वक्रोक्तिजीवितग्रन्थस्य मङ्गलाचरणश्लोकं स्मृतितो विलिख्य व्याख्यायत ।
15	वक्रोक्तिजीवितग्रन्थोक्तदिशा वक्रोक्तिभेदाः प्रतिपादनीयाः ।
16	शब्दार्थौ सहितौ वक्रकविव्यापारशालिनि ।
17	बन्धे व्यवस्थितौ काव्यं तद्विदाह्लादकारिणि ॥- आलोच्यताम् ।
18	वक्रोक्तिस्वरूपं तद्भेदाश्च ग्रन्थोक्तदिशा समालोचनीयाः ।
19	षड्वक्रोक्तिभेदान् उल्लिख्य पदपूर्वार्धवक्रोक्ते उपभेदाः सोदाहरणमुपस्थापनीयाः ।
20	रीतिः कतिविधा ? किञ्च तासां लक्षणम् इति सोदाहरणं प्रतिपादयत ।
21	रीतिनियतानां रचनादीनां व्यक्तिः कथं भवति सोदाहरणं प्रतिपादयत।
22	‘क्वचित्तु वक्राद्यौचित्यादयन्यथा रचनादय’ इति कारिका व्याख्येया ।
23	साहित्यदर्पणकारस्य विषये सामान्यालोचना क्रियताम्
24	काव्यादर्शमाश्रित्यवाक्यस्य गुरुत्वविषये आलोच्यताम्
25	शरीरं तावदिष्टार्थव्यवच्छिन्ना पदावली - आलोच्यताम्

DEPARTMENT OF SANSKRIT SAHITYA
PROGRAMME: MASTER OF ARTS
MASSD204
प्राचीनभारतीयराजनीतिः
2026

मानकः 1. राज्योत्पत्तिः

I. लघुप्रश्नाः

(1 Mark)

1. किं नाम अर्थशास्त्रम् ?
2. कौटिल्यरचितस्य अर्थशास्त्रस्य नाम किम् ?
3. मनोः राज्योत्पत्तिवादः कः ?
4. मनुस्मृतिगन्थस्य कतमेऽध्याये राजधर्मः विवेचितः ?
5. महाभारते राजधर्मानुशासनपर्व कस्मिन् पर्वणि अस्ति ?
6. प्राचीनभारतीयराजशास्त्रमते राज्यांगानि कति सन्ति ?

7. युक्तिकल्पतरु इति ग्रन्थः केन रचितः?
8. कामन्दकविरचितस्य राजनीतिकग्रन्थस्य नाम किम् ?
9. नीतिवाक्यामृतमिति केन रचितम् ?
10. मनुमते राज्ञः उत्पत्तिवादः कः ?
11. भोजराजस्य राजनैतिकग्रन्थस्य नाम किम् ?
12. शुक्राचार्यस्य नीतिशास्त्रस्य नाम किम् ?
13. नीतिमयुखः केन रचितः?
14. बृहस्पतिरचितस्य राजशास्त्रस्य नाम लिखत।
15. मात्स्यन्यायायात् राज्योत्पत्तिः इति कः स्वीकरोति ?
16. राज्योत्पत्तेः सामाजिकानुबन्धसिद्धान्तः कः स्वीकरोति?
17. मनुस्मृतेः राजधर्मः नाम अध्यायः कतमः अध्यायः ?
18. बृहस्पतिरचितः राजनीतिग्रन्थस्य नाम किम्?
19. राजधर्मानुशासनपर्व महाभारते कुत्र अस्ति ?
20. मानसोल्लासस्य रचयिता कः?

II. भावार्थः लेखनीयः / व्याख्या कार्या/ टिप्पणी कार्या -

(6 Marks)

1. राज्योत्पत्तिवादः। टिप्पणी कार्या ।
2. शुक्रनीतिः। टिप्पणी कार्या ।
3. मनुस्मृतिः। टिप्पणी कार्या ।
4. कौटिलीयम् अर्थशास्त्रम्। टिप्पणी कार्या ।
5. कौटिल्यः। टिप्पणी कार्या ।
6. कामन्दकः। टिप्पणी कार्या ।

III. दीर्घप्रश्नाः

(10 Marks)

1. प्राचीनभारतीयराज्योत्पत्तिसिद्धान्ताः समासेन आलोच्यन्ताम्।
2. कौटिल्यमते राज्योत्पत्तिवादः विशदीक्रियताम् ।
3. मनुमते राज्ञः उत्पत्तिः विविच्यताम् ।
4. राज्योत्पत्तेः सामाजिकानुबन्धसिद्धान्तः विविच्यताम्।
5. मात्स्यन्यायायात् राज्योत्पत्तिः इति सिद्धान्तं विशदीक्रियताम्।

मानकः 2. रक्षाव्यवस्था

21. संस्थागुप्तचराः कति सन्ति ?
22. मनुष्यवती भूमिः - - - - (रिक्तस्थानं पूरयत)।
23. स्वामी कः?
24. बलमित्यनेन किं बुध्यते?
25. चराः मुख्यतया कतिधाः भवन्ति ?
26. संचारगुप्तचराः कति सन्ति ?
27. संस्थागुप्तचरा कति सन्ति कौटिल्यमते ?
28. शुक्राचार्यः सेनाबलं केन सह तुल्यति ?
29. धर्मोपधापरीक्षोत्तीर्णः अमात्यः कुत्र नियुज्यते?
30. किं नाम अर्थशास्त्रम् ?
31. को नाम अर्थः ?
32. कामोपधापरीक्षोत्तीर्णः अमात्यः कुत्र नियुज्यते?
33. अर्थोपधापरीक्षोत्तीर्णः अमात्यस्य नियुक्तिः कुत्र भवति ?
34. भयोपधापरीक्षोत्तीर्णः अमात्यः कुत्र नियोजितः भवति?
35. सेना कौटिल्यमते कति प्रकारकाः भवन्ति?

II. भावार्थः लेखनीयः / व्याख्या कार्या/ टिप्पणी कार्या -

(6 Marks)

7. स्वामी - टिप्पणी कार्या ।
8. अमात्य - टिप्पणी कार्या ।
9. दुर्ग - टिप्पणी कार्या ।
10. कोश - टिप्पणी कार्या ।
11. बल - टिप्पणी कार्या ।
12. मित्रम् - टिप्पणी कार्या ।
13. जनपदः - टिप्पणी कार्या ।
14. गुप्तचरः - टिप्पणी कार्या ।
15. दूर्गः - टिप्पणी कार्या ।
16. गिरिदूर्गः टिप्पणी कार्या ।
17. जलदूर्गः - टिप्पणी कार्या ।
18. आटविकसेना- टिप्पणी कार्या ।
19. तापसः - टिप्पणी कार्या ।
20. वैदेहकः - टिप्पणी कार्या ।
21. गृहपतिकः - टिप्पणी कार्या ।
22. मौल्येना टिप्पणी कार्या ।

48. षाड्गुण्यनीतौ को नाम सन्धिः ?
49. द्वैधीभावस्य का संज्ञा ?
50. दूताः कति भवन्ति ?
51. निःसृष्टार्थदूतः कः ?
52. मयमते कति राजमण्डलं भवति ?
53. निःसृष्टार्थदूतस्य अर्हता का ?
54. परिमितार्थदूतस्य अर्हता का भवति?
55. का नाम षाड्गुण्यनीतिः?
56. चराः मुख्यतया कतिधाः भवन्ति?
57. को नाम उदासीनः ?
58. को नाम मध्यमः ?
59. को नाम प्रकाश्यचरः?
60. को नाम तापसः?
61. को नाम रसदः?
62. को नाम तीक्ष्णः?
63. को नाम सत्री?
64. को नाम गृहपतिकः?
65. को नाम वैदेहकः?
66. का नाम भिक्षुकी ?
67. को नाम कापटिकः?
68. को नाम उदास्थितः?
69. को नाम अरिः?
70. को नाम विजिगीषुः?

II. भावार्थः लेखनीयः / व्याख्या कार्या/ टिप्पणी कार्या -

(6 Marks)

32. सन्धिः - टिप्पणी कार्या ।
33. द्वैधीभावः- टिप्पणी कार्या ।
34. आसननीतिः- टिप्पणी कार्या ।
35. मण्डलसिद्धान्तः - टिप्पणी कार्या ।
36. विग्रहः - टिप्पणी कार्या ।
37. दूतव्यवस्था – टिप्पणी कार्या ।
38. चरविधानम् - टिप्पणी कार्या ।
39. षाड्गुण्यनीतिः - टिप्पणी कार्या ।
40. अरिः - टिप्पणी कार्या ।
41. मित्रम् - टिप्पणी कार्या ।
42. राजमण्डलम् - टिप्पणी कार्या ।

III. दीर्घप्रश्नाः

(10 Marks)

23. प्राचीनभारतीयराजमण्डलसिद्धान्तं समासेन उपस्थापयत।
24. कौटिलीयद्वादशराजमण्डलं समुपस्थाप्यताम्।
25. प्राचीनभारतीयराजशास्त्रमते षाड्गुण्यनीतिम् आलोचयत।
26. कौटिलीयार्थशास्त्रदिशा षाड्गुण्यनीतिः विविच्यताम्।
27. प्राचीनभारतीयराजनीतौ मित्रसम्बद्धः आलोच्यताम् ।
28. प्राचीनभारतीयराजधर्मानुसारं दूतस्य अधिकाराः आलोचनीयाः।
29. कौटिलीयदूतव्यवस्था आलेचनीया।
30. कौटिलीयोक्तः दूतस्याधिकारः विविच्यताम् ।
31. प्राचीनभारतीयराजशास्त्रमते दौत्यकर्म आलोचनीयम्।

MASSVA205

संस्कृतसाहित्येतिहासः संस्कृतसम्भाषणञ्च

प्रश्नकोशः

2026

मानकः 1. संस्कृतसम्भाषणम् (Part –A)

I. लघुप्रश्नाः

(1 Mark)

1. संस्कृताक्षरेण लिखत - 5:00
2. मिलति इति क्रियायाः क्तवतुरूपं लिखत ।
3. संख्यया लिख्यताम् - षोडश ।
4. To' इति आङ्गलशब्दस्य संस्कृत प्रतिशब्दः कः ?
5. अहं गृहं (रिक्तस्थानं पूर्यत)
6. सः बालकः । ते (रिक्तस्थानं पूर्यत)
7. 'अद्य ' इति पदेन वाक्यं रचयत ।
8. अहं पठामि ।----- पठामः । रिक्तस्थानं पूर्यत ।
9. '5:15' इति समयसंकेतः संस्कृताक्षरेण लिखत ।
10. 'पठति' इति क्रियापदस्य लृट्लकाररूपं लिखत।
11. गतवान् इति पदस्य लङ् लकाररूपं लिखत ।
12. खादति इति क्रिया बहुवचने लिखत ।
13. 'किमर्थम् ' इति पदं योजयित्वा प्रश्ननिर्माणं कुरुत ।
14. लिखति इति पदं भविष्यत्काले परिवर्तयतु।
15. बालक इति पदं बहुवचने लिखतु।
16. ज्ञा धातोः तुमुन्प्रत्यान्तरूपं किम्?
17. पठति इति क्रियापदं बहुवचने लिखत।
18. नम् धातोः क्त्वाच् प्रत्ययान्तरूपं लिख।
19. मिलति इति क्रियापदस्य क्तवतु रूपं लिख।
20. पत्रलेखने सर्वादौ किं लेखनीयम्?
21. खादसि इति क्रिया बहुवचने लिख।

22. पठितवान् इति पदस्य लङ् लकाररूपं लिख।
23. जानाति इति क्रियापदस्य लृट्लकाररूपं लिख।
24. अहम् इति सर्वशब्दस्य बहुवचनरूपं किम्?
25. भवतः नाम किम् ?
26. बालिका इति शब्दस्य बहुवचने किं भवति
27. 'Fan' इति आङ्गलशब्दस्य संस्कृतप्रतिशब्दः कः ?
28. 'Pencil' इति आङ्गलशब्दस्य संस्कृतप्रतिशब्दः कः ?
29. 'Black board' इति आङ्गलशब्दस्य संस्कृतप्रतिशब्दः कः ?
30. 'Window' इति आङ्गलशब्दस्य संस्कृतप्रतिशब्दः कः ?
31. 'You' इति आङ्गलशब्दस्य संस्कृतप्रतिशब्दः कः ?
32. 'My' इति आङ्गलशब्दस्य संस्कृतप्रतिशब्दः कः ?
33. संख्यया लिख्यताम् - षष्टिः ।
34. संख्यया लिख्यताम् - त्रयस्त्रिंशत् ।
35. 'अन्यत्र ' इति पदेन वाक्यं रचयत ।
36. 'अत्र ' इति पदेन वाक्यं रचयत ।
37. समयसंकेतःसंस्कृताक्षरेण लिखत - 2:00
38. समयसंकेतःसंस्कृताक्षरेण लिखत - 3:00
39. लिखति इति क्रियापदस्य लृट्लकाररूपं लिख।
40. अशुद्धवाक्यानि शुद्धीकृत्य लिखत।यथा=आवां फलानि आनयन्ति।

II. भावार्थः लेखनीयः / व्याख्या कार्या/ टिप्पणी कार्या /प्रश्नः -

(6 Marks)

1. पञ्चपशूनां संस्कृतनामानि लिखत।
2. पञ्चवन्यपशूनां नामानि लिखत ।
3. पञ्चगृहपालितपशूनां नामानि लिखत ।
4. विद्यालये व्यवहृतवस्तुषु पञ्चानां संस्कृतनामानि लेखनीयानि ।
5. कार्यालये व्यवहृतवस्तुषु पञ्चानां संस्कृतनामानि लिखत ।
6. पाकशालायां व्यवहृतपञ्चवस्तुनि लेखनीयानि ।
7. पञ्चफलानां नामानि लिख ।

8. पञ्चपुष्पानां नामानि लिखत ।
9. पञ्चपक्षीणां नामानि लिखत ।
10. वाक्यं रचयत - अद्य, इदानीम्, कुत्र, सर्वत्र, अन्तः, अन्ते।
11. प्रश्ननिर्माणं कुरुत - किम्, कुत्र, कति, कुतः, कदा, कथम्, किमर्थम् ।
12. संख्या संस्कृताक्षरैः लिखत - ६, २३, २०, ५०, ९९, ८०, ८३, १६ ।
13. निम्नोक्ताः समयसंकेताः संस्कृताक्षरेण लिखत - 6:00, 7:30, 8:45, 5:55, 4:50, 5:05, 7:10 ।
14. वाक्यं रचयत - पुरतः, तत्र, अतः, यदि-तर्हि, यथा- तथा, यदा-तदा, किमर्थम् ?
15. मित्रसम्भाषणम् उपस्थापयत।
16. कस्यचित् एकदिनस्य दिनचरिं लिखत।
17. पञ्चशरीरांगानां नामानि लिखत।
18. पाकशालायां व्यवहृतदशवस्तुनि लिखत।
19. वाक्यं रचयत=यदा- तदा, यथा - तथा, या - सा, यतोहि, यत्र-यत्र चेत्- नोचेत् ।
20. लघुबोधकथा एका लिख्यताम्।
21. संख्या संस्कृताक्षरैः लिख - 23,33,42,60,83,96
22. समयसंकेताः लेखनीयाः =3:10,4:45,11:30, 7:55, 8:50, 9:15, 2:05
23. नित्यव्यवहार्यवस्तुषु षट् वस्तुनि लेखनीयानि।
24. गुरु-शिष्यसम्भाषणं लिखत।
25. द्वयोः मित्रयोर्मध्ये कमपि विषयमधिकृत्य कथोपकथनं लिखत।
26. पञ्चशाकानां नामानि लिखत।
27. पञ्चमिष्टान्नानां नामानि लिखत।
28. पञ्चवेशभूषाणां नामानि लिखत।

III. दीर्घप्रश्नाः

(10 Marks)

1. गुरु-शिष्यसम्भाषणं प्रस्तूयत।
2. कस्यचित् एकदिनस्य दिनचरिं लिखत।
3. लघुकथाम् एकां लिखत।
4. कमपि एकं श्लोकं कण्ठस्थं विलिख्य तस्य भावार्थः प्रकाशनीयः।
5. कस्यचित् दिनस्य दिनचर्यां लिख्यताम्।
6. द्वयोः मित्रयोर्मध्ये कमपि विषयमधिकृत्य कथोपकथनं लिखत।

7. माता-पुत्रीसम्भाषणं लिखत।

मानकः 2. संस्कृतसाहित्येतिहासः (Part –B)

I. लघुप्रश्नाः

(1 Mark)

1. पञ्चतन्त्रस्य रचयिता कः?
2. महाभारते कति श्लोकाः सन्ति ?
3. कालिदासस्य उत्कृष्टं नाटकम् एकम् उल्लिख्यताम् ।
4. रघुवंशं केन रचितम्।
5. महाभारते कति पर्वणि सन्ति ?
6. रामायणे कति काण्डानि सन्ति ?
7. पञ्चतन्त्रे कति तन्त्राणि सन्ति ?
8. कौटिलीयम् अर्थशास्त्रम् इति ग्रन्थः केन रचितः?
9. आदिकाव्यं किम् ?
10. आदिकाव्यस्य अपरं नाम किम् ?
11. रामायणस्य अपरं नाम किम् ?
12. चतुर्विंशतिसाहस्रीसंहिता इत्यनेन कस्य बोधः भवति ?
13. शतसाहस्रीसंहिता का ?
14. मेघदूतमिति कस्य रचना ?
15. अर्थशास्त्रं कीदृशः ग्रन्थः ?

II. भावार्थः लेखनीयः / व्याख्या कार्या/ टिप्पणी कार्या -

(6 Marks)

1. टिप्पणी देया - पञ्चतन्त्रम् । (टोका लिखा)
2. टिप्पणी देया - हितोपदेशः।(टोका लिखा)
3. टिप्पणी देया - रामायणम् ।(टोका लिखा)
4. टिप्पणी देया - महाभारतम् ।(टोका लिखा)
5. टिप्पणी देया - कौटिलीयम् अर्थशास्त्रम् ।(टोका लिखा)
6. टिप्पणी देया - कालिदासः ।(टोका लिखा)
7. टिप्पणी देया - अभिषानशाकुन्तलम् ।(टोका लिखा)

8. टिप्पणी देया – पुराणम् ।(टोका लिखा)
9. टिप्पणी देया – उत्तररामचरितम् ।(टोका लिखा)
10. टिप्पणी देया - स्वप्नवासवदत्तम् ।(टोका लिखा)
11. टिप्पणी देया - आदिकविवाल्मीकिः।(टोका लिखा)
12. महाभारतस्य अष्टादशपर्वणां नामानि लिखत ।(महाभाषतर् अष्टादश पर्वर् नाम लिखा।)
13. मृच्छकटिकम् - टिप्पणी देया ।(टोका लिखा)
14. वेदः - टिप्पणी देया ।(टोका लिखा)

III. दीर्घप्रश्नाः

(10 Marks)

1. महाभारतमधिकृत्य एको नातिदीर्घो लेखः प्रस्तुतव्यः।(महाभाषतर् ओपबत एटि लेखा तैयार कर्बा।)
2. हितोपदेशमधिकृत्य समासेन लेखं लिखत ।(हितोपदेशर् बिषये चमू कै लिखा।)
3. रामायणस्य प्रतिपाद्यविषयः समुपस्थाप्यताम्।(रामायणर् कथावस्तु संक्षेपे लिखा ।)
4. कालिदासस्य परिचयं प्रदाय तस्य रचनाः लेखनीयाः ।(कालिदासर् परिचय दि तेओँर् रचना समूह उल्लेख कर्बा।)
5. कालिदासस्य अभिज्ञानशाकुन्तलस्य कथावस्तु समासेन लिखत।(कालिदासर् अभिज्ञान शाकुन्तलर् कथावस्तु संक्षेपे लिखा ।)
6. कौटिलीयार्थशास्त्रस्य प्रतिपाद्यवर्णनं देयम् । (कौटिल्यर् अर्थशास्त्रर् प्रतिपाद्य वर्णन कर्बा ।)
7. पञ्चतन्त्रमधिकृत्य लेखः प्रस्तुतव्यः । (पञ्चतन्त्रर् ओपबत लेख तैयार कर्बा।)
8. पुराणसाहित्यमधिकृत्य एकः प्रबन्धः प्रस्तूयताम् ।(पुराण साहित्यर् ओपबत एटा प्रबन्ध प्रस्तुत कर्बा।)
9. आदिकविवाल्मीकिमधिकृत्य एको लेखः प्रस्तुतव्यः।(आदिकवि वाल्मीकिर् ओपबत एटि लेखा प्रस्तुत कर्बा।)
10. महाभारतस्य वर्णविषयं समासेन उपस्थापयत ।(महाभाषतर् बिषयवस्तु संक्षेपे उपस्थापन कर्बा।)
11. भवभूतेः परिचयप्रदानपुरस्सरं तस्य रचनाः उल्लेखनीयाः। (भवभूतिर् परिचय दि तेओँर् रचनासमूह लिखा।)
12. आदिकविवाल्मीकेः सामान्यपरिचयं लिखत।(आदिकवि वाल्मीकिर् सामान्य परिचय दाडि धर्बा।)

13. नाट्यकारभासस्य नाट्यकृतिं समासेन लिखत ।(नाट्यकार भासब नाट्य कृति आलोचना कर्वा।)
14. वैदिकसाहित्यं संक्षेपेण उपस्थापयत।(वैदिक साहित्य संक्षेपे उपस्थापन कर्वा।)
15. ऋग्वेदमधिकृत्य एको लेखः प्रस्तुतव्यः।(ऋग्वेदब विषये एटि लेखा तैयार कर्वा।)
16. मृच्छकटिकप्रकरणस्य कथावस्तु लिखत।(मृच्छकटिकप्रकरणब कथावस्तु लिखा ।)
17. कालिदासस्य कृतिपरिचयं ददातु।(कालिदासब कृतिसमूहब परिचय दाडि धर्वा।)
18. उत्तररामचरितनाटकस्य कथावस्तु समासेन लिखत।(उत्तर राम चरित नाटकब कथावस्तु संक्षेपे लिखा ।)
19. मनुस्मृतिग्रन्थस्य सामान्यं परिचयं ददातु।(मनुसंहिताब सामान्य परिचय दाडि धर्वा।)